

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ З ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ

В статті розглянуто основні риси проблеми підготовки кадрів для системи туризму. Запропоновано модель фахівця з туризму, загальну схему відповідної спеціальної підготовки бакалаврів та магістрів.

The article deal with the problem of training the specialists of tourism managing for the system of tourism industry. There are offer the model of specialist for tourism managing and principal scheme of proper bachelor and master special training program.

Вступ. Діяльність у галузі туризму – одна з міжгалузевих систем господарства світу, що найбільш динамічно розвивається. На початку ХХІ ст. у всіх видах туристських поїздок щороку бере участь до 1,5 млрд. осіб, в тому числі в міжнародних поїздках понад 650 млн. осіб (10 % населення планети). Прибутки від міжнародного туризму порівняні з 8% світового товарного експорту і складають майже 1/3 експорту на ринку послуг (2002р.). Туризм не тільки приносить прямі прибутки (міжнародний туризм – у твердій валюті), але й забезпечує всебічний вплив на зайнятість, збереження історичних пам'яток, підтримку народних промислів, захист навколишнього середовища. Цілком зрозуміло, що виконання колосального обсягу роботи, як з обслуговування армії туристів, так і активізації та збереження туристських ресурсів потребує залучення величезної армії фахівців всіх рівнів підготовки, від спеціалістів низових рівнів обслуговування до топ-менеджерів найвищої кваліфікації, або фахово підготовлених державних та муніципальних службовців.

Цілю даної роботи є дослідження загального вигляду будови функціонально-господарської системи туризму та її потреби в кадрах; визначення загальних рис моделі фахівця в сфері туризму; визначення загальних напрямів розвитку учбових програм підготовки спеціалістів.

Запропонований матеріал можна розглядати як рекомендації що до удосконалення освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм за напрямом «туризм».

Учбові заклади, що ведуть підготовку кадрів для туризму.

Як відомо, для галузей обслуговуючої сфери кадрове забезпечення та якість підготовки кадрів мають вирішальне значення. Туристичне господарство також потребує притоку висококваліфікованих кадрів: організаторів і управлінців внутрішнього та міжнародного туризму (туризмологів), екскурсоводів, менеджерів готельної справи, економістів, юристів, спеціалістів інших галузей сфери обслуговування (харчування, медичне обслуговування, спортивно-оздоровча робота тощо). Поруч з економічною та менеджерською підготовкою ці спеціалісти мають володіти ще й знаннями з крає-та країнознавства, історії культури (та й взагалі -

історії), знати іноземні мови. Досвід світової практики показує, що як підприємці, так і урядовці (особливо адміністрація туристсько-рекреаційних регіонів) розуміють, що успішно витримати зростаючу конкуренцію чи віднайти інноваційні ресурси для регіонального розвитку можна завдяки високій якості запропонованого турпродукту, рівень якого (сервіс турпідприємств і готельних мереж, стан інфраструктури, продуманість в організації відпочинку та екскурсійного обслуговування тощо) залежить від рівня фахової підготовки персоналу.

То ж в світі нині склалася мережа із декількох тисяч навчальних закладів, які ведуть підготовку кадрів для туризму.

Вперше кадри для туризму цілеспрямовано почали готувати в *Швейцарії* з 1893р. Нині ця країна має понад 300 навчальних закладів, де виключно або частково присутня спеціалізація з туризму та готельної адміністрації, в них працює понад 3 тис. викладачів та навчається до 20 тис. студентів з різних країн. Серед них вирізняються такі заклади: Інститут туризму і готельного господарства в Монтрю (входить в систему Європейського університету менеджменту з сіткою навчальних закладів у півтора десятках країн регіону), який вирізняється особливо якісним рівнем прикладної підготовки. Міжнародний готельний і туристичний інститут в Берні, який готує фахівців вищого класу (магістри) за трьома напрямками: директори готелів, готельна адміністрація, керівники туристичних бюро. Женевський університет, відомий школою перекладачів, які згодом працюють в апаратах міжнародних туристичних організацій і транснаціональних корпорацій туризму.

Інші країни-лідери туризму в Європі теж мають сильні традиції підготовки кадрів для туризму.

У *Франції* – найбільш престижні Академія туризму «Амкор», яка вже сотню років забезпечує потреби як готельних «ланцюгів», так і туристичних агентств, а також університети в Комп'єні, Версалі, зрештою – Сорбонський університет (Париж).

В *Італії* туристичні кадри готують з післявоєнних років. Найважливіші ВНЗ – Інститут туризму в Римі, «Міжнародний інститут туристських наук» (Мілан), Університети Флоренції, Болоньї, Венеції, Генуї, Неаполя та інш.

В *Іспанії* – в Мадриді розташовані робочі органи Всесвітньої організації туризму (ВОТур). Тож провідні центри підготовки кадрів очолює «Інститут туристського менеджменту» при Всесвітній організації туризму. Інші лідери – Мадридський університет, університети Барселони, Валенсії, спеціалізовані інститути туристського менеджменту.

В *Греції* вирізняються «Інститут гостинності і туризму Ле-Монд» в Афінах, спеціалізовані школи туристського менеджменту в Патрасі, Салоніках та інш.

В *Австрії* серед десятків ВНЗ вирізняються «Академія іноземного туризму» в Бад-Гофштейн, Інститут туризму і готельного господарства в м. Кремс та інш. професійні школи, які дають високу підготовку в готельному та ресторанному господарстві.

Багато спеціальних навчальних закладів з туризму є у Великій Британії, Бельгії, Німеччині, Польщі, Чехії, Угорщині, Хорватії, Болгарії, де підготовка туристичних кадрів також розглядається як діяльність для забезпечення пріоритетної галузі економіки.

Наприкінці 20-го-початку 21 ст. в світовому господарстві понад половина поїздок туристів все ще припадає на Європу, але найбільш динамічний приріст туристичної активності спостерігається в Північно-Американському та Східно-Азіатсько-Тихоокеанському регіонах. То ж і ріст освітніх закладів туристичного профілю в останні десятиріччя відбувався саме там.

В *США* справа підготовки кадрів для туризму та готельного господарства знаходиться на високому рівні (нагадаємо, що США нині перші як за обсягами прийому туристів так і за прибутками від туризму). У кожному з 50 штатів працюють фахові школи туризму і готельної адміністрації. Але найбільшими центрами спеціалізованої професійної підготовки є окремі факультети при класичних університетах. Найбільш авторитетними є «Міжнародний інститут гостинності»(Гонолулу, Гаваї), Вашингтонський університет (м. Сіетл, шт. Вашингтон), Корнельський університет школа готельної адміністрації в якому існує з 1922р.

В Азії підготовку кадрів для туризму ведуть Китай, Японія, а також Туреччина, в Африці – Єгипет (Каїрський у-т туризму) і Марокко (Міжнародний інститут туризму).

Китай розгорнув активну програму, націлену на досягнення прийому понад сотні мільйонів туристів на рік. Відтак, десятки університетів розгорнули відповідні кафедри або факультети. Найбільш авторитетними залишаються «Інститут готельного і туристичного менеджменту» в Сянгані та «Школа професійної підготовки та підвищення кваліфікації в сфері туризму» в Макао. Серйозні масштаби підготовки кадрів в університетах Тяньцзіня, Пекіна, Сіаня, Шанхая, Нанкіна тощо.

В *Японії* спеціалізація з туризму і готельного господарства є в десятках університетів. Але найбільш вирізняються «Міжнародна академія культури» в Токіо – університет, який є базовим для підготовки кадрів для корпоративного угруповання туризму «JTB» (Japan Travel Bureau) та туристський коледж університету «Ріккьо» в Сайтама.

На теренах колишнього Радянського Союзу підготовка кадрів для міжнародного туризму була зосереджена в Москві і Києві. І нині – найбільша кількість навчальних закладів по підготовці кадрів для туризму виросла в Росії та Україні, хоча з'явилися вони і у всіх інших молодих незалежних державах.

Лідерами підготовки кадрів для туризму в *Росії* є «Академія туризму» в Москві, яка веде родовід від провідного учбового закладу «Інтуристу», «Балтійський міжнародний інститут туризму» (С-кт. Петербург), а також кафедри на факультетах Московського, Санкт-Петербурзького, Ростовського університетів, хоча відповідні учбові заклади виникають майже скрізь – від Сочі до Магадана.

В Україні підготовку кадрів для туризму понад 30 років тому серед вищих навчальних закладів розпочали географічні факультети Таврійського (Сімферополь) та Київського університетів та Інститут туризму профспілок; серед технікумів - Київський технікум готельного господарства «Інтуриста» та технікуми сфери обслуговування в Харкові, Ялті, Львові та інших містах.

Нині підготовку фахівців для туризму в Україні здійснюють більше сотні навчальних закладів II-IV рівня акредитації. Вони створені, нарешті, у всіх областях України, а група провідних ВНЗ мають відповідні кафедри, сформовані із докторів та кандидатів наук, що працюють на високому учбово-методичному та науковому рівні. В Києві лідерами є Київський національний університет імені Тараса Шевченка (на кафедрі країнознавства та туризму – 5 докторів наук), Національний Торгово-економічний університет (2 доктори наук), Київський університет туризму, економіки і права (2 кафедри), Університет туризму федерації профспілок України. Набирає сили наймолодша за часом створення кафедра в Національному університеті культури. В інших містах осередки підготовки кадрів високого фахового рівня знаходяться в Криму: Таврійський університет (м. Сімферополь) та Ялтинський інститут менеджменту; у Львові – Національний університет ім. І.Франка (географічний та міжнародний факультети); у Харкові – Національний університет ім. Каразіна, Академія комунального господарства та академія технології та організації харчування, в Одесі – Економічний університет, в Донецьку – Інститут туристичного бізнесу, в Чернівцях – національний університет ім. Ю. Федьковича та інші університети.

Як відомо, світова практика має дві моделі підготовки кадрів управлінського рівня для потреб туризму: а) на базі спеціалізованих ВНЗ; б) на базі класичних університетів. У західноєвропейських країнах переважає перший варіант, у США та постсоціалістичних країнах – другий. В Україні, як бачимо, вже склалася система, де кафедри насичені висококваліфікованими фахівцями, діють або в спеціалізованих ВНЗ (їх небагато) чи економічних університетах, або в класичних університетах на їх географічних (їх більше всього), або економічних факультетах. Позаяк ВАК-івського наукового ступеню з проблем туризму немає, то захисти дисертацій із зазначених проблем відбуваються на спецрадах з економічних, географічних або педагогічних наук.

Функціонально-господарська система туризму та її потреби в кадрах.

Для початку в загальних рисах розглянемо будову системи, для якої готуються кадри фахівців.

«Індустрія туризму» – складне системне утворення (яке можна охарактеризувати як «функціонально-господарську систему» (ФГС), або «системну галузь»), де взаємодіють комерційні підприємства як туризму, так і готельного господарства та транспорту, відповідні державні інститути, місцеві органи влади.

Ядром всієї будови є її комерційний блок, власне індустрія туризму. В її структурі пов'язані послуги туристських фірм (тупроператорів і

турагентів), послуги гостинності (готелів, підприємств харчування, оздоровлення, додаткових послуг тощо) та послуги транспортних підприємств як загального призначення, так і спеціалізованих.

Діяльність вищезазначеного комерційного блоку ФГС спирається на використання ресурсів туризму (природно-рекреаційних, історії та культури, інфраструктури тощо), які в межах тих чи інших територіально-господарських систем пов'язані із станом відповідних систем розселення, народногосподарських комплексів, адміністративно-управлінських систем, а також станом природного середовища.

Нарешті, ефективність діяльності вищеназваних систем залежить від якості роботи інституційно-організаційних систем держави: стану правового забезпечення туризму, роботи консульських служб і митниць, діяльності фінансово-банківської системи та системи підготовки кадрів.

Ефективність функціонування і розкриття потенціалу ФГС туризму сильно залежить від стану наукового та кадрового забезпечення. На це орієнтує уряди країн світу Всесвітня туристська організація, (ВТО), членом якої є і Україна. Ще у 1980р. на Всесвітній конференції по туризму було прийнято т.зв. Манільську Декларацію, в якій, зокрема, підкреслюється, що «підготовка кадрів фахівців туристської індустрії має стати частиною навчання молоді, а введення туризму до програм навчання молоді являє собою важливий елемент освіти і виховання, який сприяє постійному зміцненню миру». Суспільне значення туристської діяльності як потужного фактору формування економіки держави обумовлюють необхідність створення фахово-спрямованої системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрових ресурсів для функціонально-галузевої системи туризму.

ФГС туризму створює турпродукт – широкий комплекс послуг для туризму. Це потребує кваліфікованої співпраці, взаємодії спеціалістів різної кваліфікації, різних управлінських ланок та напрямів діяльності. Принципова схема кадрового забезпечення туристичної сфери включає дві паралельні системи підготовки кадрів: а) спеціалізовану; б) масову. *Спеціалізована система* націлена на підготовку кадрів для туристсько-рекреаційної діяльності: в турбізнесі, готельному господарстві, громадському харчуванні, транспорті, підприємствах, що надають додаткові послуги туристам, а також в місцевих адміністраціях, екскурсійних бюро та інш. *Масова система* готує кадри для всього національного господарства і підготовлені там фахівці залучаються в тому числі і в туризм (наприклад, це економісти, бухгалтери, юристи, інженери комунального господарства, інженери – транспортники тощо). Кожна з цих систем має три рівні підготовки кадрів: виконавчий (отримання випускниками навичок безпосереднього виконання послуги); управлінсько-виконавський технікуми, коледжі та інш. середні навчальні заклади; управлінський – ВНЗ та система другої освіти. Як бачимо, стала схема має диверсифіковану структуру, що відтворює багатоаспектність та динамічність «системної» галузі.

Загальні риси спеціалізованої системи підготовки кадрів впливають із закономірностей, закладених в моделі ФГС туризму. Конкретизуючи увагу на цих рисах ми маємо враховувати те, що кадри в галузі туризму мають задовольняти попит доволі різноманітних підприємств та установ. В комерційному блоку це туристичні комплекси, пансіонати, готелі, мотелі, кемпінги, бази, притулки, круїзні кораблі та інші підприємства гостинності; бюро подорожей та екскурсій, туристські фірми та агентства, екскурсійні бюро, служби реалізації путівок, бюро по прийому та направленню туристів, інтурбюро, пункти прокату туристського інвентаря та спорядження, обслуговування лижних трас, автопідприємства, включаючи автобази туробслуговування, автогосподарства та гаражі, обслуговування «сафарі» тощо; підприємства харчування та інш.

До цього додамо, що поза комерційним блоком є велика необхідність в кваліфікованих туризмологах у відповідних відділах місцевих адміністрацій, в службах анімації на курортах, в консультативних службах забезпечення «зеленого туризму», підприємствах реклами та PR, фахівців з конференц-сервісу. Зрештою такий фахівець в разі необхідності виконує функції екскурсовода, перекладача або тур агента.

Отже, потрібен фахівець, знання та вміння якого забезпечували б у першу чергу потреби підприємств комерційного блоку, але в той же час він мав знання і здатність до виконання більш широких функцій. Цілком зрозуміло, що такий фахівець має добре володіти іноземними мовами (краще декількома). Однаково якісно забезпечити всі вищезазначені аспекти підготовки досить важко. Тому в світовій практиці навчання фахівців для туризму співіснують два різновиди підготовки:

- фахівців готельного господарства або гостинності і туризму з більшою увагою до їх технологічної підготовки;
- фахівців з туризмознавства (туризмології) з комплексною підготовкою.

В обох випадках основу фундаментального і фахового блоку дисциплін переважно складають учбові дисципліни з менеджменту (в поєднанні з курсами, які вирізняють турисмолога від просто менеджера підприємства) та посилене вивчення іноземних мов.

Блок вибіркових дисциплін з *гостинності і туризму* в університетах світу більш-менш схожий. Він включає курси управління готелем, міжнародний туризм, менеджмент харчування та напоїв, господарське право і гостинність, бухгалтерія в готелях і ресторанах, менеджмент інженерних систем, енерго і водозабезпечення, менеджмент номерного фонду, менеджмент трудових ресурсів тощо.

Блок вибіркових дисциплін з *туризмознавства* складає більш різноманітній набір учбових дисциплін з проблем екскурсознавства, країнознавства, рекреалогії, географії культури, туropolерейтингу, географії національного та міжнародного туризму, туристичних ресурсів тощо. Фахівець такого типу готовий як до роботи в тур фірмі, так і для виконання більш широкого кола завдань. Це: а) В галузі менеджменту в туризмі – виконання організаційної та управлінської роботи в підприємстві (бюро,

агентстві, фірмі, асоціації та ін.), що діє в галузі туризму або рекреації, а також у відділах туризму місцевих адміністрацій. Організаційна діяльність по плануванню та організаційному забезпеченню екскурсійних, наукових, бізнес-програм. б) В галузі міжнародного маркетингу в туризмі – робота по вивченню та активізації рекреаційно-ресурсного потенціалу території, аналізу стану ринку туристських послуг, виявлення кон'юнктури попиту на туристські послуги, аналіз динаміки та структури туристських потоків. Розробка, конструювання та комерційна реалізація турів та бізнес-програм в туризмі в Україні. в) Організаційно-методистська робота по забезпеченню екскурсійно-туристської діяльності, що полягає в узагальненні та систематизації крає- та країнознавчої інформації для розробки екскурсій. Впровадження цих розробок при комерційній реалізації турів. Складання та редагування інформаційних країнознавчих матеріалів, туристичних довідників, туристських карт тощо.

г) В науково-дослідній діяльності – дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів, вдосконалення взаємодії складових національного та регіональних туристсько-рекреаційних комплексів, пошук та впровадження передового зарубіжного досвіду в практику розвитку індустрії туризму в країні.

д) Викладацька діяльність. Викладання рекреаційно-туристських дисциплін у вищій школі, спеціалізованих коледжах, гімназіях, ліцєях.

Треба віддати належне спеціалістам Науково-дослідного інституту соціально-трудова відносин Міністерства праці та соціальної політики України. Спираючись на світовий досвід підготовки кадрів для туризму в Державний класифікатор професій (КП) враховуючи об'єктивну єдність ФГС туризму внесені такі угруповання: 246 – «професіонали в галузі туризму, готельної, ресторанної та санітарно-курортної справи»; 2461 – «Професіонали в галузі туризму»; 2461.1 – «Наукові співробітники (туризмознавство, екскурсознавство)»; 2461.2 – «Туризмознавці»; 2462 – «Професіонали в галузі готельної та ресторанної справи»; 2462.2 – «Фахівці із готельної та ресторанної справи»; 2463 – «Професіонали в галузі санаторно-курортної справи»; 2463.1 – «Наукові співробітники (рекреалогія)»; 2463.2 – «Фахівці з санаторно-курортної справи».

В той же час Державний класифікатор навчальних дисциплін демонструє негативну тенденцію, яка рано чи пізно позначиться на розвитку системної галузі. Єдиний донедавна напрям «Туризм» (0504) ліквідовано, спеціальність «Туризм» передано в напрям «Культура» (020107), а спеціальність «готельне господарство» - в напрям «Комунальне господарство».

Модель фахівця в сфері туризму. Означена вище функціонально-галузева система туризму потребує спеціалістів з єдиною філософією підготовки і єдиною схемою учбово-методичної підготовки в якій блоки фундаментальних та гуманітарних дисциплін були б єдині (і відмінні від тих напрямів, до яких туризмознавство «приписано» МВС), а блок фахових дисциплін максимально відповідав би потребам підготовки або туризмознавця широко профілю, або спеціаліста з гостинності і туризму.

Спеціаліст, який працює в туризмі повинен відповідати вимогам не тільки професійної підготовки, але й вимогам особистого характеру. Обидва блоки вимог, як і вимоги до турпродукту, вже цілком усталені на світовому ринку туристичних послуг і мають бути застосовані при підготовці національних кадрів, що забезпечують розвиток туризму в країні.

Вимоги особистого характеру це: а) риси характеру загальні (порядність, тактовність, почуття гумору тощо) та професійно необхідні (доброзичливість, комунікативність, емоційна стабільність, культура поведінки, мовна культура); б) зовнішність (фізична форма, міра смаку в одязі, зачіска та макіяж тощо); в) загальна ерудиція (знання літератури та поезії, образотворчого мистецтва, музики, зацікавленість поточними питаннями економіки та політики).

Відповідні риси характеру формують мотивацію у виборі професії. До цього питання слід ставитися відповідально і вже на етапах професійної орієнтації та конкурентного відбору потрібно виявляти людей потенційно здатних до роботи в даній сфері.

Отже при наборі на спеціальності з напрямку «туризм» потрібно обов'язково проводити співбесіду з абітурієнтами.

Вимоги професійного характеру мають бути сформовані завдяки учбовому процесу. Вони включають аспекти загальної та спеціальної підготовки. Загальна підготовка окрім вивчення обов'язкових дисциплін гуманітарного блоку повинна передбачати освоєння професійно необхідної інформації з географії, країнознавства та краєзнавства, історії та історії культури, а також солідну підготовку з інформатики та користування інформаційними системами.

Ключове місце як в загальний так і спеціальній підготовці займає мовна підготовка спеціалістів. На світовому ринку обов'язковою умовою роботи в туристській галузі є вільне володіння 2-3 іноземними мовами. На жаль система вивчення іноземних мов, що традиційно існує в школах України не дає достатньої мовної підготовки.

Останні роки введення таких закладів освіти як гімназії, коледжі дещо покращило ситуацію, але водночас виникла проблема значної диференціації в якості знань з іноземної мови у студентів з різною базовою підготовкою. До того ж постановка якісного викладання іноземної мови вимагає більших затрат коштів, ніж нормативних поточних дисциплін із-за потреби формувати невеликі за чисельністю групи для практичних занять, необхідності використання комп'ютерної або лінгафонної техніки та інш. Спроби викладання східних мов взагалі виявляються невдалими із-за неможливості «втиснути» в стандартні учбові плани необхідну (збільшену) кількість учбових годин.

Спеціальна підготовка кадрів для потреб туризму в навчальних закладах (особливо ВНЗ) усього світу в значній мірі корелює з підготовкою спеціалістів з менеджменту в сфері послуг. Аналіз навчальних програм підготовки кадрів для туризму в університетах Європи і США дозволяє говорити, що в давно усталених блоках фундаментальних нормативних

дисциплін обов'язково присутні десяток або дюжина навчальних предметів. Це: Математика (Calculus) – початкові розділи вищої математики необхідні в маркетингу, менеджменті та статистиці; Інформаційні системи (саме робота з інформаційними системами, а не з ЕОМ); Бухгалтерська справа (Accounting) – від основ до бухгалтерії і аудиту туристських і готельних підприємств. Статистика. Економічна теорія (Economics), яка вивчає основи економічної теорії, мікро – та макроекономіку. Фінанси – починаючи від курсу «Фінанси і кредит», «Гроші і банківська справа» до «Corporate finance». Основи правознавства та господарське право (в спецкурсах можуть бути доповнені міжнародним, цивільним та інш. правом). Основи маркетингу (спеціальні розділи маркетингу туризму – в спецкурсах). Основи менеджменту (на додаток цілий «букет» спецкурсів з менеджменту туризму, готельного та курортного господарства). Іноземні мови – як мінімум дві.

Цей minimum-minimum має бути обов'язково доповнений курсами: Країнознавство (з туризмознавчим ухилом або регіональними спецкурсами). Екологія

Примітка. В навчальних планах сучасного стандарту вищої освіти для потреб туризму в Україні перелік дисциплін фундаментального блоку (т.зв. природничо наукової підготовки) нині практично співпадає із світовим загальноосвітнім трендом. Спроби ревізувати цей блок (наприклад, викинути математику) можуть закінчитися невизнанням наших дипломів на світовому рівні.

Спеціалізовані ланки підготовки кадрів безпосередньо для діяльності в туризмі або сфері гостинності виглядають таким чином.

III – виконавсько-технологічний рівень – забезпечується середньою освітою (ліцеї, спеціалізовані школи тощо);

II – управлінсько-виконавський рівень – система середньої спеціальної освіти (коледжі, технікуми);

I управлінський рівень, підготовку ведуть університети на відповідних кафедрах, або спеціалізовані навчальні заклади, які готують бакалаврів (туризмознавців, готельєрів, курортологів тощо).

При цьому існуюча триступенева освіта забезпечує як II так і I управлінський рівень. Так, бакалаври можуть займати посади як управлінсько-виконавчого, так і управлінського рівнів: різниця між ними у функціональних обов'язках. Відповідно, магістри готуються до управлінської діяльності, або викладацької та наукової діяльності у ВНЗ.

Наприклад, існуючі в Українському Державному класифікаторі професій (КП) у галузі туризму і готельного господарства професійні назви робіт для рівнів бакалавр, магістр виглядають так. В розділі «Професіонали»: «Бакалавр» - «Туризмознавець» з кодом КП – 2461.2 - «Екскурсознавець» - 2461.2 - «Фахівець з готельної справи» - 2462.2 - «Фахівець із санаторно-курортної справи» - 2463.2- «Фахівець із гостинності в місцях розміщення (готелі, туристичні комплекси та інш.)» - 2462.2 - «Організатор подорожей» - 2428.1- «Інструктор-методист з туризму» - 2276.4

«Магістр» - «Наукові співробітники (туризмологія) » -2461.1 - «Наукові співробітники (рекреалогія)» -2463.1- «Наукові співробітники (екскурсознавство)» - 2463.1- «Головний консультант (центральної і місцеві органи виконавчої влади з питань туризму)» - 1229.1- «Інші викладачі університету та вищих навчальних закладів» – 2310.2

Як бачимо, в класифікаторі професій України нині добре прописані посади бакалаврського рівня, але досить нечітко (особливо для адміністративних органів) посади рівня магістр.

Отже, вимоги до спеціальної професійної підготовки у сполученні з врахуванням вимог особистого характеру впливають на формування турпродукту і, зрештою, на конкурентноздатність діяльності національної туристської сфери на міжнародному рівні.

Схема підготовки спеціаліста у сфері туризму складається з таких етапів.

1. *Довузівська підготовка та конкурсний відбір.* а) загальна орієнтація – проведення бесід, лекцій серед учнівської молоді, організація фахово спрямованих публікацій в пресі, радіо та телепередач; б) фахова орієнтація – робота з учнівською молоддю в гуртках, участь фахівців у туристичних зльотах, походах, змаганнях, олімпіадах тощо. Мета – отримання школярами певних навиків та знань з туризму.

При відборі абітурієнтів для підготовки в сфері туризму, як ми вже підкреслювали, необхідна *співбесіда на предмет відповідності вимогам особистого та професійного характеру; тести, які мають виявити достатній рівень володіння українською та однією з іноземних мов; профільюючий тест*) має продемонструвати рівень знань абітурієнта про закономірності будови суспільства і природи нашої планети

Географія – найбільш придатний предмет для такого тестування. При всій повазі до історії зауважимо, що вона розглядає лише закономірності розвитку суспільства. А туризмознавець в своїй роботі має використовувати знання і про суспільство, і про природу.

2. *Вузівська підготовка.* а) базова фахова підготовка, в ході якої надаються знання з базових фундаментальних дисциплін та поглиблюються знання з загально-освітньої та гуманітарної підготовки; б) спеціальна фахова підготовка залежить від конкретної туристичної спеціальності та напряму прикладної та наукової спеціалізації яку обрав той чи інший вищий навчальний заклад.

Загальні риси спеціальної підготовки бакалаврів. Основні нормативні документи підготовки бакалаврів з туризму – «Освітньо-кваліфікаційна характеристика» (ОКХ) та «Освітньо-професійна програма» (ОПП) розроблені робочою групою Міністерства освіти і науки України і затверджені Наказом Міністерства від 14.06.2004р. №476. Декілька років апробації у ВНЗ України дають підстави говорити, що документи ці достатньо якісні. Але запропонований перелік дисциплін циклів природничо-наукової підготовки, професійної та практичної підготовки потребує коригування.

Що стосується нормативних документів підготовки бакалаврів з гостинності і туризму (готельного господарства і туризму) то вони ще не затверджені міністерством і ВНЗ України працюють за тимчасовими схемами. Доводиться звернути увагу і на географічні диспропорції в підготовці кадрів готельєрів. Якщо кафедри ліцензовані з спеціальності «туризм» є у ВНЗ всіх областей країни (у великих містах – навіть по декілька) то навчальних закладів кафедри яких здатні вести підготовку кадрів для готелів, поки що обмаль. Серед них позитивно вирізняються Київський національний торговельно-економічний університет, Харківська академія комунального господарства та Київський університет туризму, економіки і права.

Практика роботи ВНЗ Європи, які ведуть підготовку кадрів для туризму та готельного господарства, а також апробація нормативних документів з підготовки туризмознавців у ВНЗ України дозволяють зробити такі рекомендації що до схеми підготовки бакалаврів з туризму.

Пропорції розподілу учбового часу. Стала схема виконання якої вимагає притримуватися наше міністерство освіти (35 тижнів аудиторних занять, 6-іспитів і 3 - практики) не втримує критики з огляду потреб підготовки бакалаврів - туризмологів. В зарубіжних навчальних закладах більше часу виділяється на практики: у ВНЗ понад 20% учбового часу, в фахових школах навіть до 1/3 (наприклад, Монтрьо або Кремс) учбового часу. В наших умовах класичні університети там де кафедри туризму працюють при географічних факультетах можуть організовувати практику протягом 6 тижнів (16% учбового часу), при цьому вона в часі корелює з практиками польових спеціальностей відповідних факультетів. Але й при цьому не вирішеним залишається питання часу і обсягу практики на IV курсі.

Аудиторний час більш-менш рівномірно формується в 5 циклів. Це цикли: 1. гуманітарної підготовки – 18% (при передачі економічної теорії в цикл фундаментальних дисциплін). 2. природничо-наукової підготовки(фундаментальних дисциплін) – 16% – 20% 3. професійної та практичної підготовки – 40-42% 3-а в т.ч. вивчення іноземних мов – 20-22% (+3% обов'язковий курс в циклі гуманітарної підготовки) 4. Вибіркові дисципліни професійної та практичної підготовки – 20%

В формуванні переліку вибіркового дисциплін максимальна свобода вибору має бути надана вищим навчальним закладам. Шириться коло спеціалізацій і поглиблену фахову підготовку з того чи іншого напрямку не варто залишати на учбову програму магістрів – там існує своє коло проблем. Вже нині ряд кафедр ВНЗ ведуть якісну підготовку із спортивного туризму, екскурсознавства, зростатиме потреба в фахівцях зеленого туризму, екологічного туризму та інш.

Набір нормативних курсів професійної та практичної підготовки. Перелік курсів цього циклу постійно є предметом дискусій. І це цілком закономірно. Цілком очевидним є лише те, що при єдності курсів гуманітарного циклу і циклу фундаментальних дисциплін, курси циклу професійної підготовки мають бути фахово орієнтовані: туризмолог має бути

підготовлений до роботи в турфірмах або в органах місцевої адміністрації, а готельєр – в сфері гостинності.

В діючих учбових програмах набір спецкурсів для підготовки туризмологів дещо відрізняється в спеціалізованих ВНЗ і в класичних університетах, але обов'язковий перелік включає курси: 1. Історія розвитку туризму. 2. Географія туризму. 3. Туристичне країнознавство та туристичні ресурси України і світу. 4. Економіка туризму 5. Маркетинг туризму 6. Менеджмент туризму 7. Менеджмент обслуговування в туризмі і гостинності 8. Туроперейтинг 9. Організація транспортних перевезень туристів. 10. Екскурсознавство 11. Аналіз діяльності туристських підприємств. 12. Правове регулювання туристської діяльності 13. Інформаційні системи і технології в туризмі 14. Безпека життєдіяльності 15. Спортивно-оздоровчий туризм

Перелік курсів для підготовки спеціалістів готельного господарства вже давно стабілізувався в зарубіжних країнах. Класичний набір дисциплін включає: 1. Управління в системі гостинності (готельна адміністрація) 2. Економіка готельного господарства. 3. Маркетинг готельного господарства 3. Менеджмент готельного господарства 4. Управління персоналом в готельному господарстві 5. Менеджмент обслуговування в готелях. 6. Менеджмент обслуговування в ресторанах і барах. 7. Бухгалтерія і аудит в системі гостинності. 8. Інженерні служби, енерго- і водозабезпечення готельного господарства. 9. Устаткування і дизайн готельного господарства 10. Господарське право і гостинність. 11. Інформаційні технології в системі гостинності. 12. Індустрія міжнародного туризму. 13. Організація транспортних перевезень туристів. 14. Охорона праці.

Звичайно, наведені переліки не виключають того, що за необхідності може відбуватися взаємний обмін тими чи іншими курсами для підготовки туризмознавців та готельєрів як вибірковыми дисциплінами. Наприклад, в залежності від цілеспрямованості програми того чи іншого ВНЗ туризмологам як вибірково можуть бути запропоновані додаткові курси з менеджменту обслуговування в сфері гостинності, а готельєрам – вивчення туристських ресурсів (особливо природно-кліматичних) або маркетингу та менеджменту туризму.

Особливе місце в професійній підготовці займає вивчення іноземних мов. Нині українські фахівці зайняті підготовкою спеціалістів для туризму і гостинності сприймають як цілком зрозуміле, що у вітчизняних умовах на «першу» мову (як правило, англійську) потрібно виділяти до 1 тис. год. За такого обсягу підготовки молодий спеціаліст має мовою володіти вільно в межах потреб професійного спілкування. Вивчення другої (тим більше- третьої) мови – проблемне питання. Досвід показує, що вивчення другої мови наштовхується на глухий спротив студентів аж до того часу, доки у них не з'являється мотивація для освоєння тієї чи іншої мови.

Практика в учбовому процесі. Практика при підготовці кадрів для туризму займає важливе місце і є обов'язковим компонентом якісної підготовки спеціалістів. Вона має бути максимально можливою за часом

виходячи з умов учбового процесу того чи іншого ВНЗ і визначатися потребами майбутнього використання молодих спеціалістів. Як ми вже підкреслювали, на практику слід виділяти мінімум 6 тижнів щороку. Для туризмологів перелік практик (на основі досвіду класичних університетів) може виглядати так: I-1 курс – Навчальні практики з безпеки життєдіяльності та спортивно-оздоровчого туризму. II-й курс – Навчальні практики з екскурсознавства, вивчення туристських ресурсів. III-й курс – Виробнича практика на робочих місцях в турфірмах, підприємствах гостинності або органах місцевих адміністрацій.

Бажано також впровадження виробничої переддипломної практики. Для підготовки ж готельєрів потрібен учбовий готель.

УДК 911.3

Кіптенко В.К., к.геогр.наук, доц.
Малиновська О.Ю., к.геогр.наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПЦІЯ ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ І ПРОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ІМІДЖУ НА ЦІЛЬОВИХ СЕГМЕНТАХ

Проаналізовано результати впровадження існуючих програм просування іміджу України. На підґрунті оцінок аналізу конкурентної спроможності, SWOT-аналізу середовища туристичної діяльності в Україні, факторів формування іміджу та маркетингових складових туристичного іміджу (5 „А” туристичного продукту) запропоновані основні напрями програми формування і просування туристичного іміджу України.

The results of the programmes for promotion of image of Ukraine are analyzed. Based on the analysis of competitiveness, SWOT of the environment for tourism, factors of image development as well as marketing elements of tourism image (5 “A” of tourism product) the basic provisions of tourism image of Ukraine formation and promotion are stipulated.

Питання ґрунтовного підходу до формування туристичного іміджу України є актуальними фактично від моменту здобуття нашою країною незалежності. Однак, перші кроки до *систематичного* творення іміджу України були зроблені лише у 2002 році. Вони були представлені у „Державній програмі забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2003-2006 роки”. У червні 2007 року було затверджено Концепцію державної програми формування позитивного іміджу України на 2007-2010 роки. Відповідний розділ – „Удосконалення рекламно-інформаційної діяльності у туристичній галузі, поліпшення іміджу України на міжнародній арені” – містить Державна програма розвитку туризму в Україні на 2002-2010 роки та інші документи.